

Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. За рішенням Президента України на підставі подання Секретаря Ради національної безпеки і оборони України до складу Національного координатора можуть включатися керівники інших міністерств та відомств, які беруть участь у протидії організованій злочинності.

Національний координатор організовуватиме функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності у сфері протидії організованій злочинності.

До компетенції Національного координатора мають належати:

а) формування державної політики та визначення пріоритетів у сфері протидії організованій злочинності, затвердження стратегій і комплексних планів протидії організованій злочинності відповідно до визначених пріоритетів;

б) координація діяльності, організаційне забезпечення та вжиття заходів до підвищення спроможностей органів, які здійснюють протидію організованій злочинності, у реалізації державної політики у сфері протидії організованій злочинності;

в) проведення національної оцінки ризиків та загроз, зумовлених організованою злочинністю, а також підготовка щорічних і спеціальних доповідей (інформацій) про стан організованої злочинності в Україні, основні напрями та результати протидії організованій злочинності і внесення їх на розгляд Президента України та Верховної Ради України;

г) організація співробітництва з питань протидії організованій злочинності з відповідними органами інших держав та міжнародними установами;

д) організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері протидії організованій злочинності.

Сюравич Валерій Григорович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ І ЇЇ ВИКОРИНЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ

Нині національною трагедією є зростання злочинності неповнолітніх. Соціальні процеси, які відбуваються в суспільстві, вимагають суттєвих змін у формуванні правосвідомості молоді. Саме у неповнолітніх через їх невизначену світоглядну позицію часто виникає відчуття безпорадності, їм важко віднайти сталі моральні орієнтири і цінності у житті. Одним із факторів злочинності серед неповнолітніх є

популяризація кримінальної субкультури, унаслідок якої дії неповнолітніх правопорушників відрізняються все більшою жорстокістю та неприхованим цинізмом.

Кримінальна субкультура займає не останнє місце у системі людських цінностей, тож вивчення її сутності та змісту є доволі важливим для розуміння законів, за якими живе і розвивається кримінальне середовище, факторів, що сприяють його поширенню у суспільстві, та шляхів запобігання та протидії небезпечному прояву цього явища. І злочинці, і протиправні діяння мали місце ще за часів існування первіснообщинного ладу. Але на той час вони не були (або не вважалися) настільки суспільно небезпечними та суспільно шкідливими, як сьогодні.

Вивченню впливу кримінальної субкультури на злочинність у своїх наукових дослідженнях присвятило багато вчених, серед яких Ю.К. Александров, Ю.М. Антонян, В.А. Бадира, О.М. Бандурка, В.М. Бесчастний, М.Н. Гернет, В.В. Голін, Л.Ф. Гула, А.І. Гуров, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, А.І. Долгова М.П. Журавльов, А.П. Закалюк, І.І. Карпець, А.В. Кирилук, О.Г. Колб, О.М. Костенко Т.П. Кудлай, С.І. Кузьмін, О.М. Литвинов, С.Я. Лихова, С.Я. Лейкіна, С. Ю. Лукашевич, П.П. Михайленко, А.Й. Міллер, В.В. Корчинський, В.Ф. Пирожков, А.В. Потоцький, О.В. Старков, В.В. Сташис, Н.А. Стручков, В.М. Трубников, І.К. Туркевич, Г.Ф. Хохряков, В.І. Шакун, О.Ю. Шостко, Н.М. Якушин та ін.

Серед науковців не існує єдиного визначення поняття кримінальної субкультури. Зокрема, С.Ф. Денисов розглядав криміногенні чинники субкультури, що стимулюють кримінальну чи криміналізовану поведінку осіб молодіжного віку, уточнював та поглиблював поняття субкультури, дане іншими авторами, описував моделі співвідношення та взаємодії криміналізованих молодіжних субкультур із різними сегментами культурного простору, з'ясовує ціннісні та поведінкові складові криміналізації молоді через субкультуру [1, с. 7–8]. С.Ф. Денисов наголошував, що злочинна субкультура приваблює молодь саме тому, що злочинець на рівні масової свідомості часто є тим, кому в цьому соціумі вдається бути самим собою, а не грати чужі, штучно нав'язані ролі [2, с. 253].

Як слушно зазначив С.Ф. Денисов, злочинна субкультура пов'язана комплексом неписаних правил, в результаті чого злочинна поведінка, протиправний спосіб життя стають для певної частини населення нормою. Особливістю цієї субкультури є тісне спілкування в мікрогрупах злочинного спрямування, що сприяє розвитку агресії, культу насильства та жорстокості як щодо собі подібних, так і щодо влади, суспільства, підвищує злочинний професіоналізм та інтенсивність криміналізації. Це посилює живучість злочинних та тюремних традицій, згуртованість злочинців у напрямі продовження злочинної діяльності. При цьому автор зауважив, що в усіх випадках, коли у молодого правопорушника зберігається позитивна соціальна орієнтація, а вчинення злочину

відбувається під впливом обставин, є достатні підстави для заміни кримінального покарання більш м'якими формами ресоціалізації без ізоляції від суспільства. Водночас, перебування в установах виконання покарань сприяє набуттю злочинних навичок і засвоєнню злочинної та тюремної субкультури, що надалі призводить до рецидивів злочинів. У теоретичному плані цю позицію поділяє значна кількість дослідників-кримінологів [3, с. 106–107].

А.І. Гуров зазначив, що кримінальна субкультура складається не тільки з предметних результатів діяльності злочинного світу та його членів (поділу на касти, способів поведінки, матеріальних цінностей тощо), але і суб'єктивних особистісних можливостей та здібностей, які реалізуються в процесі кримінальної діяльності [4, с. 54].

Ю.К. Александров вказував, що кримінальна субкультура – це спосіб життєдіяльності осіб, що об'єдналися в кримінальні групи і котрі дотримуються певних законів і традицій [5].

О.М. Джужа, зазначив, що кримінальна субкультура – це норми неформальної поведінки, жаргонного мовлення, манер, татуювання та ін., притаманні злочинному середовищу. Автор визначив кримінальну субкультуру як сукупність особливих правил поведінки, звичаїв, моралі, що склалися в злочинному середовищі й відрізняються антисуспільною спрямованістю, щоб забезпечити досягнення внутрішньої та зовнішньої мети функціонування злочинної організації. Складається з окремих, порівняно стійких елементів, що мають конкретне призначення, визначене особливостями поведінки злочинців, і виконують суттєву комунікабельну, технічну й інформаційну роль у їхньому житті. Вчений до системи елементів злочинної субкультури зараховує: неформальні норми поведінки у кримінальному світі, правила спілкування між собою та із зовнішнім середовищем, кримінальний жаргон, татуювання, кримінальні клички, форми кримінальної інформації та способи її передавання, прийоми вирішення конфліктів у злочинному середовищі тощо [6, с. 750].

О.В. Старков, визначив кримінальну субкультуру як оброблену злочинним світом під себе систему людських цінностей [7]. С.Ю. Лукашевич, у свою чергу, стверджував, що теорія субкультури спирається на те, що особа ізолювано розвивається в соціально-психологічному плані в групі, яка має стійку систему антисуспільних настанов, цінностей і норм, не сприймаючи (або сприймаючи в перевернутому вигляді) систему цінностей і норм культури та суспільства в цілому [8, с. 182].

Як справедливо зазначив С.Ю. Лукашевич, головна небезпека кримінально-злочинських традицій на сучасному етапі полягає в постійному їх впливі на суспільну свідомість, у зв'язку з чим відбувається процес стабілізації антисуспільної настанови окремих осіб. Кримінальна субкультура отримує риси обов'язковості для багатьох категорій злочинців, її елементи проникають у побут людей і суспільне життя [9, с. 144].

Суспільна практика протидії злочинності, зокрема й в Україні, свідчить про те, що злочинність і кримінальні спільноти на всіх етапах розвитку цивілізації суттєво впливали на його моральне здоров'я, саме тому, як вірно зауважив С.Ю. Замула, кримінальну субкультуру необхідно розглядати як невід'ємну частину загальносоціальної культури [10, с. 8]. Як з цього приводу зробили висновок ряд науковців, якщо законність являє собою барометр стану морального здоров'я суспільства, то і розвиток субкультури злочинців виконує ті ж функції [11, с. 72].

Саме тому, як видається, для розуміння сутності кримінальної субкультури слід її розглядати через призму співвідношення понять: культура – субкультура – кримінальна субкультура [12, с. 135].

Так, В.Ф. Пирожков цей термін трактує як сукупність духовних та матеріальних цінностей, що регламентують і регулюють життя, злочинну поведінку злочинних угруповань, що сприяє їх живучості, згуртованості, кримінальній активності поколінь правопорушників [13, с. 73]. Тобто вчений визначив, що ці цінності існують поза свідомістю та волею особи і остання або сприймає їх, або ні.

У науковому обігу також зустрічається й термін «субкультура злочинного світу» та субкультура «фактотум» [14, с. 4]. С.В. Максимов під кримінальною субкультурою визначив спосіб індивідуальної або правової поведінки, обумовлений неформальними нормами, правилами, ідеями, принципами, що протистоять загально-правовій культурі суспільства [15, с. 132]. У свою чергу, В.Ф. Пирожков вважає, що це є сукупність духовних та матеріальних цінностей, які регламентують життєдіяльність осіб, об'єднаних у кримінальні групи [16, с. 38]. На переконання В.С. Медведєва, кримінальна субкультура – це сукупність цінностей, норм, традицій, які підміняють офіційні, загальновизнані регулятори поведінки і визначають, регламентують функціонування середовища засуджених та окремих їх представників [17, с. 124–125]. І.М. Мацкевич вважає, що кримінальна субкультура – це сукупність окремо діючих субкультур злочинних груп, які виконують окремий вид кримінальної діяльності [18, с. 26]. Як з цього приводу слушно зазначили О.М. Джужа, С.О. Колб, з таким підходом можна погодитись виходячи з того, що з саме цієї позиції можна говорити про субкультуру засуджених – як невід'ємну частину загальносуспільної культури [12, с. 135–136].

Як зазначили Іванець М., Костицький В., Петрова Т., невинне поширення кримінальної субкультури у світі «звичайних людей» свідчить про те, що вона стає реальною загрозою для всього суспільства. Вона проникає у нашу культуру, руйнує її моральні та культурні цінності, нав'язуючи свої закони та «порядки». У першу чергу, це стосується повсякденної мови, яка на сьогоднішній день наскрізь пронизана кримінальним жаргоном [19].

На слушну думку О.М. Костенка, подолати проблему тотальної криміналізації суспільства, одним із аспектів якого є поширення

кримінальної субкультури, неможливо без проведення ефективної суспільної політики, спрямованої на підвищення культури громадян. О.М. Костенко зазначив, що згідно із концепцією «культура + закон» в суспільстві має розвиватися так звана антикриміногенна культура, що є основою безпеки людей в суспільстві. У свою чергу, безпека є необхідною передумовою суспільного прогресу» [20, с. 47].

Д.А. Виговський наголосив, що кримінальна субкультура – це узгодженість волі і свідомості особи із псевдозаконами кримінального середовища. Кримінальну субкультуру необхідно відрізнити від інших видів субкультур. Основним критерієм виступає її соціальна шкідливість, асоціальна орієнтованість [21, с. 9–10]. Тобто в цьому визначенні відображена внутрішня сутність кримінальної субкультури як певного відношення волі та свідомості особи до норм, правил та традицій, які існують в кримінальному середовищі. На наш погляд, кримінальна субкультура повинна розглядатися і в об'єктивному, і суб'єктивному значеннях.

Проаналізувавши наукову літературу з цього питання, ми дійшли висновку, що кримінальна субкультура являє собою систему визначенні відображена внутрішня сутність кримінальної субкультури як певного відношення волі та свідомості особи до норм, правил та традицій, які існують в кримінальному середовищі. На наш погляд, кримінальна субкультура повинна розглядатися і в об'єктивному, і суб'єктивному значеннях.

Також зазначимо, що негативний вплив на неповнолітніх кримінальної субкультури, культури насилля і «культури тюрми» передається завдяки телебаченню, кінофільмів, і особливо «блатних» пісень (які багато хто в нашому суспільстві помилково відносить до «шансону»). Особливо дуже непокоїть той факт, що кримінальною субкультурою поглинують правоохоронні органи, працівники яких своїми діями пропагують злочинські закони та традиції, зокрема, привселюдно виконуючи чи прослуховуючи «блатні» пісні, чи наносячи різного роду татування.

На підставі здійсненого нами дослідження, можна дійти висновків, що усі зазначені вище характерні особливості кримінальної субкультури дають підстави вважати, що ці обставини є одними з найважливіших причин психологічного настрою особи, яка у певних умовах приведе особу до вчинення антигромадського вчинку, зокрема, кримінального правопорушення.

На жаль, умови сьогодення часто підштовхують людей до вчинення злочинів. Нездатність держави забезпечити гідні умови життя, недовіра органів державної влади, економічна та політична нестабільність – усе це створює сприятливі умови для розповсюдження кримінальної субкультури.

Що стосується викорінення кримінальної субкультури у суспільстві, варто звернути увагу на необхідність удосконалення національного законодавства, яке б відповідало сучасному стану відносин у суспільстві. На нашу думку, для цього потрібно внести зміни до Закону України «Про захист суспільної моралі» [22] стосовно заборони

розповсюдження фільмів і пісень з кримінальною лірикою, що пропагують кримінальний спосіб життя, злочинні жаргони. Наше суспільство навряд чи повністю усвідомлює, наскільки кримінальна субкультура є небезпечною як для нас, так і для майбутніх поколінь. І тому, щоб не отримати у результаті суспільство, яке керується лише кримінальними правилами та звичаями, на слухну думку науковців, і держава, і кожен з нас повинен сприяти тому, щоб мінімізувати розвиток цієї субкультури та розповсюдження її негативного впливу [19].

Список використаних джерел

1. Босак К. С. Стан дослідження місця і ролі традицій та звичаїв в системі заходів запобігання злочинності в Україні. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2014. С. 7–10.
2. Денисов С. Ф. Кримінальна субкультура як можливий комплекс ціннісних детермінантів у формуванні поведінки особи молодіжного віку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 2. С. 253–256.
3. Денисов С. Ф. Злочинна і пенітенціарна субкультура та її деструктивний вплив на формування поведінки молоді. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 3. С. 105–109.
4. Гуров А. И. Профессиональная преступность: прошлое и настоящее: монография. М.: Юрид. лит., 1990. 301 с.
5. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры: монография. М.: Права человека, 2001. 152 с.
6. Джужа О. М. Кримінальна субкультура. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Є. І. Моїсєєв, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко*. Київ: Атіка. Т. IV: Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. С. 750.
7. Старков О. В. Криминальная субкультура: спецкурс. М.: Волтерс Клувер, 2010. 240 с.
8. Лукашевич С. Ю. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. *Вісн. Акад. прав. наук*. 2000. № 1 (24). С. 182–189.
9. Лукашевич С. Ю. Місце кримінальної субкультури в системі детермінації злочинності. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 55. С. 142–147.
10. Замула С. Ю. Профілактика впливу кримінальної субкультури на неповнолітніх засуджених у спеціальних виховних установах: навч.-метод. посіб. Біла Церква: ДПтСУ, 2011. 240 с.
11. Антонян О. М., Верещагин В. А., Кальманов Г. Б. Тюремная субкультура и нейтрализация ее негативных проявлений. *Государство и право*. 1996. № 10. С. 79–79.
12. Джужа О. М., Колб С. О. Вплив злочинної субкультури на безпеку життєдіяльності особи у місцях позбавлення волі. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7). С. 134–142.
13. Пирожков В. Ф. Криминальная психология. М.: Ось-89, 1998. 304 с.

14. Денисов Н. Л. Влияние криминальной субкультуры на становление личности несовершеннолетнего преступника: автореф. дис. канд. юрид. наук, специальность. М., 2003. 20 с.
15. Максимов С. В. Краткий криминологический словарь / С. В. Максимов. М.: Юрист, 1995. 543 с.
16. Пирожков В. Ф. Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура): монография. Тверь: Приз, 1994. 328 с.
17. Медведев В. С. Кримінальна психологія: навч. посіб. Київ: НАВСУ, 2003. 234 с.
18. Мацкевич И. М. Криминальная субкультура. Российское право. 2005. № 1. С. 25–29.
19. Иванець М., Костицкий В., Петрова Т. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту. Соціологія права. 2011. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39595?show=full>.
20. Костенко О. Кримінальний кодекс і доктрина. Право України. 2004. № 7. С. 47.
21. Виговський Д. А. Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх: автореферат дис. канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.
22. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>.

Шармар Ольга Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

У зв'язку з агресією російської федерації виникла необхідність встановлення категорій осіб, які відносяться до військовополонених, їх статусу, особливостей кримінальної відповідальності та звільнення з полону. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими визначає військовополонених як осіб, які потрапили в полон до супротивника та належать до однієї з таких категорій: 1) особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення чи добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; 2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; в) вони носять зброю відкрито; г) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни; 3) членів особового складу регулярних